Science and innovation research newsletter
scientific methodological journal
2026 / №-1
ngmpublication.uz

HUQUQIY DAVLAT BARPO ETISH YO‘LIDAGI ISLOHOTLAR

Zokirjonova Dilafruz Raxmonjon qizi
University of Business and Science
Milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi yo‘nlishi talabasi
boburbekzokirjonov09@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda huquqiy davlat barpo etish jarayonida Konstitutsiyaning tutgan o‘rni va ahamiyati huquqiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot IMRAD tamoyili asosida qurilgan. Maqolada Konstitutsiyaning qabul qilinishi va 2023-yilgi yangi tahriri, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta’minlashdagi roli, demokratik islohotlar, hokimiyatlar bo‘linishi, qonun ijodkorligi jarayoni, tashqi siyosatning konstitutsiyaviy tamoyillari, advokatura instituti hamda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Tahlil natijalari Konstitutsiyaning davlat boshqaruvi tizimini shakllantirishdagi o‘rni va jamiyat taraqqiyotiga ta’sirini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, huquqiy davlat, demokratiya, hokimiyatlar bo‘linishi, inson huquqlari, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, advokatura, tashqi siyosat, O‘zbekiston taraqqiyoti.

Abstract: This article provides a legal analysis of the role and significance of the Constitution in the process of building a law-governed state in Uzbekistan. The study is organized according to the IMRAD principle. It examines the adoption of the Constitution and its 2023 revised edition, its role in safeguarding the rights and freedoms of citizens, democratic reforms, the separation of powers, the law-making process, the constitutional principles of foreign policy, the institution of advocacy, and the enhancement of legal consciousness and legal culture. The results reveal the role of the Constitution in shaping the system of state governance and its impact on the development of society.

Keywords: Constitution, law-governed state, democracy, separation of powers, human rights, legal consciousness, legal culture, advocacy, foreign policy, development of Uzbekistan.

Аннотация: В статье даётся правовой анализ роли и значения Конституции в процессе построения правового государства в Узбекистане. Исследование построено по принципу IMRAD. Рассматриваются принятие Конституции и её редакция 2023 года, её роль в обеспечении прав и свобод граждан, демократические реформы, разделение властей, законотворческий процесс, конституционные принципы внешней политики, институт адвокатуры, а также повышение правового сознания и правовой культуры. Результаты раскрывают роль Конституции в формировании системы государственного управления и её влияние на развитие общества.

Ключевые слова: Конституция, правовое государство, демократия, разделение властей, права человека, правовое сознание, правовая культура, адвокатура, внешняя политика, развитие Узбекистана.

Kirish.

Har qanday demokratik davlatning rivojlanishida Konstitutsiya muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekistonda ham asosiy qonun sifatida aynan Konstitutsiya turadi. Konstitutsiyaning 1-moddasiga ko‘ra, O‘zbekiston suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy

hamda dunyoviy davlat bo‘lib, mamlakatda huquqiy davlat barpo etish strategik vazifa sifatida belgilangan.

Huquqiy davlat – bu qonun ustuvorligi ta’minlangan, inson huquq va erkinliklari oliy qadriyat sifatida e’tirof etilgan, davlat hokimiyati qonun bilan cheklangan va hokimiyatlar bo‘linishi tamoyiliga asoslangan davlatdir. Bunday davlatda har bir shaxs, shu jumladan davlat organlari ham, qonun oldida tengdir. O‘zbekistonda huquqiy davlat barpo etish jarayoni izchil islohotlar orqali, eng avvalo, Konstitutsiya normalarini hayotga tatbiq etish vositasida amalga oshirilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta’minlash maqsadida qabul qilinganligini uning muqaddimasidagi quyidagi so‘zlar tasdiqlaydi: “inson, uning hayoti, erkinligi, sharafi, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlarini oliy qadriyat deb bilib”, xalq o‘z Konstitutsiyasini qabul qiladi [1]. Bugungi kunda har bir inson o‘z huquq va erkinliklarini bilishi orqali jamiyat barqaror rivojlanmoqda, fuqarolar qonunda belgilangan huquqlari asosida davlat organlariga oson va tez murojaat qilish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda.

Shu bilan birga, ayrim fuqarolarda huquqiy bilimning yetishmasligi natijasida o‘zi bilmagan holda huquqbuzarliklarga yo‘l qo‘yish holatlari uchraydi. Aynan shu muammoni bartaraf etish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi PF-5618-son Farmoni qabul qilindi [2]. Ushbu Farmon asosida Adliya vazirligi tomonidan advice.uz axborot tizimi, ya’ni fuqarolarning taklif, shikoyat va arizalarini onlayn yuborish platformasi yo‘lga qo‘yildi.

Mazkur maqolaning maqsadi – O‘zbekistonda huquqiy davlat barpo etish jarayonida Konstitutsiyaning o‘rni va u ta’minlaydigan huquqiy mexanizmlarni, jumladan demokratiya, hokimiyatlar bo‘linishi, qonun ijodkorligi, tashqi siyosat tamoyillari hamda advokatura institutini huquqiy nuqtai nazardan tahlil qilishdir.

Tadqiqot materiallari va metodlari.

Tadqiqotda yuridik-dogmatik (formal-huquqiy) tahlil, qiyosiy-huquqiy va tarixiy-huquqiy metodlardan foydalanildi. Konstitutsiyaning 1992-yilgi dastlabki tahriri bilan 2023-yilgi yangi tahriri qiyosiy tarzda o‘rganildi. Tadqiqotning normativ asosini O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va tegishli normativ-huquqiy hujjatlar tashkil etdi; nazariy asos sifatida davlat va huquq nazariyasiga oid manbalar tahlil qilindi.

Natijalar.

Demokratiya Konstitutsiyaning asosiy g‘oyalaridan biri bo‘lib, unda davlat hokimiyatining manbai xalq ekanligi ta’kidlanadi. Konstitutsiyaning 7-moddasida belgilanganidek, “Xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbaidir”. Davlat hokimiyati xalq manfaatlarini ko‘zlab hamda faqat Konstitutsiya va uning asosida qabul qilingan qonunlar vakolat bergan organlar tomonidan amalga oshiriladi. Fuqarolar erkin saylovlar orqali davlat boshqaruvida ishtirok etadi, o‘z fikrini bildiradi va jamiyat hayotiga ta’sir ko‘rsatadi; bu jarayonda Konstitutsiya muhim huquqiy poydevor vazifasini bajaradi.

Xalq hokimiyatchiligi turli shakllarda – erkin saylovlar, referendumlar, fuqarolarning davlat va jamiyat ishlarini boshqarishdagi ishtiroki, shuningdek davlat organlariga murojaat qilish huquqi orqali namoyon bo‘ladi. Mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish organlari, jumladan mahallalar ham fuqarolik jamiyatining muhim bo‘g‘ini sifatida xalqning boshqaruvdagi

ishtirokini ta’minlaydi. 2023-yilgi yangi tahrirda fuqarolarning siyosiy huquqlari hamda davlat organlari faoliyatining ochiqligini ta’minlovchi kafolatlar yanada kengaytirildi.

Huquqiy davlat deganda fuqarolarning huquq va erkinliklari ta’minlangan, barcha davlat organlari o‘z faoliyatini Konstitutsiya va qonunlar asosida amalga oshiradigan, xalqaro munosabatlarda o‘z o‘rniga ega bo‘lgan davlat tushuniladi. Prezident Sh. Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak” [3]. O‘zbekiston huquqiy davlat barpo etish jarayonini, eng avvalo, Konstitutsiya qabul qilinishi bilan boshlagan: 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan dastlabki Konstitutsiya huquqiy davlatning poydevori bo‘lib xizmat qildi.

2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumida 90,21% ovoz bilan ma’qullangan yangi tahrirdagi Konstitutsiya fuqarolarning huquq va erkinliklarini kengaytirdi hamda davlat-jamiyat munosabatlarini aniqlashtirdi. Yangi tahrirda moddalar soni 128 tadan 155 taga, huquqiy normalar soni esa 275 tadan 434 taga ko‘paydi. Ushbu o‘zgarishlar doirasida xalq bilan ochiq muloqot tizimi joriy etildi, davlat organlari faoliyatining ochiqligi oshirildi va fuqarolar murojaatlarini ko‘rib chiqish tartibi takomillashtirildi. Bu esa davlat va jamiyat o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlashga xizmat qildi.

Konstitutsiya insonning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarini kafolatlaydi hamda ularni bevosita amal qiluvchi huquqlar sifatida belgilaydi. 2023-yilgi yangi tahrirda davlatning ijtimoiy majburiyatlari sezilarli darajada kengaytirilib, “inson qadri” g‘oyasi asosiy tamoyillardan biriga aylantirildi. Davlat fuqarolarning munosib turmush darajasini, ta’lim, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy himoya sohasidagi huquqlarini ta’minlash bo‘yicha majburiyatlarni o‘z zimmasiga oldi. Shu tariqa Konstitutsiya inson manfaatlarini davlat siyosatining markaziga qo‘yadi va huquqiy davlatning ijtimoiy mazmunini kuchaytiradi.

Hokimiyatlar bo‘linishi tamoyili Konstitutsiyaning 11-moddasida mustahkamlangan: davlat hokimiyati qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo‘linadi. Qonun chiqaruvchi hokimiyatni ikki palatali Oliy Majlis (Qonunchilik palatasi va Senat), ijro etuvchi hokimiyatni Bosh vazir boshchiligidagi Vazirlar Mahkamasi, sud hokimiyatini esa mustaqil sudlar amalga oshiradi. Sud hokimiyati boshqa davlat organlari, mansabdor shaxslardan mustaqil faoliyat yuritadi va faqat Konstitutsiya hamda qonunga bo‘ysunadi; uning ishiga aralashishga yo‘l qo‘yilmaydi. Qonun ijodkorligi jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat: qonun loyihasi Qonunchilik palatasi tomonidan qabul qilinadi, so‘ngra Senat tomonidan ma’qullanadi va nihoyat Prezident tomonidan imzolanib, e’lon qilinadi. Qonun ommaviy axborot vositalarida rasman e’lon qilingach kuchga kiradi. Qonunlar hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlarning Konstitutsiyaga muvofiqligini esa Konstitutsiyaviy sud ko‘rib chiqadi.

Hokimiyatlar bo‘linishi tamoyili nafaqat vakolatlarni taqsimlash, balki ular o‘rtasidagi o‘zaro tiyib turish va muvozanat mexanizmini ham nazarda tutadi. Oliy Majlis ijro etuvchi hokimiyat faoliyati ustidan parlament nazoratini amalga oshiradi, mustaqil sud hokimiyati esa qonuniylikning kafolati sifatida faoliyat yuritadi. Ushbu tizim davlat hokimiyatining biror tarmoqda haddan tashqari to‘planishining oldini oladi va qonun ustuvorligini ta’minlaydi.

O‘zbekiston mustaqil davlat sifatida xalqaro munosabatlarni tashqi siyosatning konstitutsiyaviy tamoyillari asosida amalga oshiradi. Konstitutsiyaning IV bobida (“Tashqi

siyosat”) belgilangan ushbu tamoyillar qatoriga davlatlarning suveren tengligi, kuch ishlatmaslik yoki kuch bilan tahdid qilmaslik, chegaralarning daxlsizligi, hududiy yaxlitlik, nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish hamda boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik kiradi.

2023-yilgi yangi tahrirda Konstitutsiyaga kiritilgan muhim yangiliklardan biri advokatura institutiga bag‘ishlangan alohida bob (XXIV bob, 141–142-moddalar) hisoblanadi. Advokatura o‘z faoliyatini qonuniylik, mustaqillik va o‘zini o‘zi boshqarish tamoyillari asosida amalga oshiradi. Advokat faoliyatiga aralashishga yo‘l qo‘yilmaydi, u himoyasidagi shaxs bilan moneliksiz uchrashish huquqiga ega, kasbiy faoliyati esa davlat himoyasida bo‘ladi [4]. Advokatning vazifasi sud jarayonida, tergovda va turli huquqiy masalalarda fuqarolarga malakali yuridik yordam ko‘rsatish, adolatsizlikka qarshi turish va inson huquqlarini himoya qilishdan iborat. Advokatlik bilan oliy yuridik ma’lumotga va tegishli malaka talablariga javob beradigan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari shug‘ullanishi mumkin; bu kasbda ayollar va erkaklar teng huquqqa ega.

Huquqiy davlatning barqaror faoliyati fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasiga bevosita bog‘liqdir. Shu maqsadda mamlakatda huquqiy ta’lim va targ‘ibotni kuchaytirish, aholining huquqiy savodxonligini oshirishga qaratilgan tizimli ishlar olib borilmoqda. Fuqarolarning taklif, shikoyat va arizalarini onlayn yuborish imkonini beruvchi advice.uz platformasi, davlat organlari faoliyatining ochiqligini ta’minlovchi mexanizmlar hamda bepul yuridik yordam tizimi shular jumlasidandir. Natijada fuqarolar o‘z huquq va majburiyatlarini ortiqcha ovoragarchiliksiz amalga oshirish, huquqbuzarliklarning oldini olish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda.

Muhokama.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda huquqiy davlat barpo etish jarayoni Konstitutsiyaning markaziy o‘rin tutishiga asoslanadi. Konstitutsiya nafaqat fuqarolarning huquq va erkinliklarini kafolatlaydi, balki davlat organlari faoliyatining qonuniyligini ta’minlaydi va demokratik boshqaruv tizimini mustahkamlaydi.

Huquqiy davlatni shakllantirish jarayonida davlat boshqaruvini demokratlashtirish muhim o‘rin tutadi. So‘nggi yillarda davlat organlarining xalq oldidagi hisobdorligini oshirish va fuqarolarning davlat boshqaruvidagi ishtirokini kengaytirishga qaratilgan ko‘plab islohotlar amalga oshirildi. Bunday islohotlarning samarasi ko‘p jihatdan jamiyatning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasiga bog‘liq: xalq qanchalik huquqiy bilimga boy bo‘lsa, davlat va jamiyat shunchalik barqaror rivojlanadi. Bu ikki tushuncha – huquqiy ong va huquqiy madaniyat – bir-biri bilan chambarchas bog‘liqdir.

Shu bilan birga, huquqiy davlat barpo etish uzluksiz jarayon bo‘lib, qonunlarning amaliyotda to‘liq va izchil ijro etilishini, davlat organlari faoliyatining shaffofligini hamda fuqarolarning huquqiy faolligini yanada oshirishni taqozo etadi. Konstitutsiyaviy normalarning real hayotga to‘liq tatbiq etilishi – islohotlar samaradorligining asosiy mezoni hisoblanadi. Qiyosiy-huquqiy nuqtai nazardan, rivojlangan demokratik davlatlar tajribasi ham huquqiy davlatning mustahkamligi qonun ustuvorligi va mustaqil sud hokimiyatiga bevosita bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi.

Konstitutsiya jamiyat taraqqiyotining strategik yo‘nalishini belgilab beruvchi hujjat sifatida ham namoyon bo‘ladi: u davlatning barqaror rivojlanishini, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishni hamda demokratik jamiyatni shakllantirishni ta’minlaydi [5].

Rivojlangan demokratik davlatlarda hech bir fuqaro o‘z hayoti daxlsizligini Konstitutsiyasiz tasavvur eta olmaydi, zero hech bir qonun Konstitutsiyachalik huquq va erkinliklar daxlsizligini kafolatlay olmaydi. Shu bois fuqarolardan Konstitutsiya bergan huquqlarni bilish, ularni amalda qo‘llash hamda burch va majburiyatlarni o‘z vaqtida ado etish talab etiladi.

Advokatura institutining konstitutsiyaviy darajada mustahkamlanishi inson huquqlarini himoya qilish tizimini kuchaytiradi. Malakali yuridik yordam – adolatli sud muhokamasining ajralmas qismi bo‘lib, fuqaroning davlat bilan munosabatlarida huquqiy tenglik va himoya kafolatini ta’minlaydi. Shu ma’noda mustaqil advokatura huquqiy davlatning muhim institutsional kafolatlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa.

O‘zbekiston Respublikasida Konstitutsiya davlatning eng asosiy huquqiy poydevori sifatida jamiyat hayotining barcha sohalarida muhim rol o‘ynaydi. U fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qiladi, davlat organlari faoliyatining qonuniyligini ta’minlaydi va demokratik boshqaruv tizimini mustahkamlaydi. Konstitutsiya orqali davlat va fuqarolar o‘rtasidagi ishonch kuchayadi hamda davlat organlarining xalq xizmatida bo‘lishi tamoyili amalga oshiriladi.

Huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish, shaxsning o‘z huquq va majburiyatlarini bilishi, fuqarolarning davlat boshqaruvidagi faol ishtiroki demokratik jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Umuman olganda, Konstitutsiya fuqarolar huquqlarini himoya qilish, davlat hokimiyatini qonuniy asosda amalga oshirish va huquqiy davlatni barpo etishning asosiy omili bo‘lib xizmat qilmoqda. Hokimiyatlar bo‘linishi, qonun ustuvorligi va tashqi siyosatning konstitutsiyaviy tamoyillariga rioya etish ushbu jarayonning ajralmas shartlari hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumida qabul qilingan yangi tahrir). – https://lex.uz/docs/-6445145

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi PF-5618-son Farmoni.

3. Mirziyoyev Sh.M. Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak [nutq]. – O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. – https://president.uz

4. Komilovich Q.J. Konstitutsiya – erkin va farovon hayot garovi // Научный Фокус. – 2025. – Т. 3, № 29. – С. 227–230.

5. Davlat va huquq nazariyasi: darslik. – Toshkent: Adolat, 2019.